

Skolans ANDT-uppdrag

Det här dokumentet presenterar en genomgång av skolans styrdokument samt andra styrdokument som berör skolans uppdrag att arbeta med alkohol, narkotika, dopning och tobak (texten benämns det som skolans ANDT-uppdrag). Genomgången har gjorts i ett brett perspektiv för att på så sätt fånga upp ANDT-frågornas hela komplexitet och betydelse för skolans verksamhet och uppdrag.

Innehåll

- Skolans styrdokument
Skollagen, Lgr 11, kurs- och ämnesplaner
- Regeringens ANDT-strategi
- Barnkonventionen
- Tobakslag
- Folkhälsomål
- Övriga lagar; alkohollag, narkotikastrafflag, lag om förbud mot vissa dopningsmedel; arbetsmiljölagen

ANDT i skolans styrdokument

Skolans styrdokument är skollagen (2010:800), läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLF 2010:37), läroplanen för gymnasieskolan (SKOLF 2011:144), läroplanen för gymnasieskolan samt de olika ämnenas ämnes- och kursplaner (SKOLF 2011:19), (SKOLF 2010:261). De ligger till grund för skolans uppdrag och verksamhet. Vid en genomsökning av styrdokumenterna ser vi att substanserna ”alkohol”, ”narkotika”, ”dopningsmedel” och ”tobak” (ANDT) omnämns i texterna endast på ett fåtal ställen och då ofta i termer som, att förmedla kunskap om substansernas skadeverkningar. Men frågeställningar kring alkohol, narkotika, dopning och tobak är mer komplext och har en större inverkan på samhället och i barn och ungdomars liv än så. Skolans ANDT-uppdrag bör därför inte begränsas till att förmedla substanskunskap. Utan ANDT-frågorna behöver uttolkas och belysas i ett vidare perspektiv. Därför har vid genomgången av styrdokumenterna använts ett antal kompletterande sökord som på olika sätt kan relateras till ANDT-frågorna och deras betydelse för samhälle och i barns och ungdomars liv.

De sökord vi har använt oss av är; *alkohol, narkotika, dopning, tobak, droger, beroendeframkallande medel, hälsa, livsstil, levnadsvanor, livsfrågor, existentiella frågor, identitet, omsorg, förebygga och främja.*

De av skolväsendets styrdokument som har genomsökts i denna genomgång är Skollagen, Lgr 11 + kursplaner, Lgy 11 + ämnesplaner med kurser och Lpfö 98 (reviderad 2010).

ANDT i skollagen

1. kap. Inledande bestämmelser

Syftet med utbildningen inom skolväsendet

4 § Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.

I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

Utbildningen syftar också till att i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarsfulla individer och medborgare.

2. kap. Huvudmän och ansvarsfördelning

Elevhälsan

Elevhälsans omfattning

25 § För eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska det finnas elevhälsa. Elevhälsan ska omfatta

medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas.

5. kap. Trygghet och studiero

Disciplinära och andra särskilda åtgärder

Omhändertagande av föremål

22 § Rektorn eller en lärare får från en elev omhänderta föremål som används på ett sätt som är störande för utbildningen eller som kan utgöra en fara för säkerheten i denna.

Rektorn får inte uppdra åt någon annan att fatta beslut enligt första stycket.

23 § Ett föremål som har omhändertagits enligt 22 § ska återlämnas till eleven senast vid den tidpunkt skoldagen är slut för eleven. Om eleven vid upprepade tillfällen tagit med sig föremål som omfattas av 22 § eller om det med hänsyn till föremålets beskaffenhet finns särskild anledning att inte återlämna det, behöver dock inte föremålet lämnas tillbaka förrän elevens vårdnadshavare har informerats om omhändertagandet. Ett omhändertagande får inte bestå längre än till och med fjärde dagen efter verkställandet av omhändertagandet.

Om ett föremål som har omhändertagits enligt 22 § kan antas bli förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken, 6 § narkotikastrafflagen (1968:64), 5 § lagen (1988:254) om förbud mot vissa dopningsmedel, 9 kap. 5 § vapenlagen (1996:67) eller 5 § lagen (1999:42) om förbud mot hälsofarliga varor, ska rektor eller den som rektorn har bestämt skyndsamt anmäla omhändertagandet till polismyndigheten. Omhändertagandet får i dessa fall bestå tills frågan om föremålet ska tas i beslag har prövats.

ANDT i LGR 11 samt grundskolans kursplaner och gymnasieskolans ämnesplaner

1. Skolans värdegrund och uppdrag

Förståelse och medmänsklighet

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling ska präglar verksamheten.

Skolans uppdrag

Skolans uppdrag är att främja lärande där individen simuleras att inhämta och utveckla kunskaper och värden. Skolan ska i samarbete med hemmen främja elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvars-kännande individer och medborgare. Skolan ska präglas av omsorg om individen, omtanke och generositet. Utbildning och fostran är i en djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk och kunskaper – från en generation till nästa. Skolan ska vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Arbetet måste därför ske i samarbete med hemmen.

Skolan har i uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället. Skolan ska förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver. Eleverna ska kunna orientera sig i en komplex verklighet, med stort informationsflöde och en

snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ.

Det etiska perspektivet är av betydelse för många av de frågor som tas upp i skolan. Perspektivet ska präglade skolans verksamhet för att ge grund för och främja elevernas förmåga att göra personliga ställningstaganden.

2. Övergripande mål och riktlinjer

2.2 Kunskaper

Mål

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola

- har fått kunskaper om samhällets lagar och normer, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar i skolan och i samhället,
- har fått kunskaper om och förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan, miljön och samhället,

2.3 Elevernas ansvar och inflytande

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan ska

- främja elevernas förmåga och vilja till ansvar och inflytande över den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön.

2.8 Rektors ansvar

Som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal i skolan har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet inriktas mot de nationella målen. Rektorn ansvarar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen och kunskapskraven. Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har inom givna ramar ett särskilt ansvar för att

- i undervisningen i olika ämnen integrera ämnesövergripande kunskapsområden, exempelvis miljö, trafik, jämställdhet, konsumentfrågor, sex och samlevnad samt riskerna med tobak, alkohol och andra droger,

ANDT i grundskolans kursplaner

3.3 Hem- och konsumentkunskap

Livet i hem och familj har en central betydelse för människan. Våra vanor i hemmet påverkar såväl individens och familjens välbefinnande som samhället och naturen. Kunskaper om konsumentfrågor och arbetet i hemmet ger människor viktiga verktyg för att skapa en fungerande vardag och kunna göra medvetna val som konsumenter med hänsyn till hälsa, ekonomi och miljö.

Syfte

Genom undervisningen ska eleverna få möjlighet att utveckla medvetenhet om vilka konsekvenser valen i hushållet får för hälsa, välbefinnande och gemensamma resurser.

Centralt innehåll

Årskurs 1 – 6

Miljö och livsstil

- Val och användning av varor och tjänster som används i hemmet och hur de påverkar miljö och hälsa,

Årskurs 7 – 9

Miljö och livsstil

- Hur livsmedel och andra varor produceras och transporteras och hur de påverkar miljö och hälsa.
- Aktuella samhällsfrågor som rör privatekonomi, mat och hälsa.

3.4 Idrott och hälsa

Fysiska aktiviteter och en hälsosam livsstil är grundläggande för människors välbefinnande. Positiva upplevelser av rörelse och friluftsliv under uppväxtåren har stor betydelse för om vi blir fysiskt aktiva senare i livet. Att färdigheter i och kunskaper om idrott och hälsa är en tillgång för både individen och samhället.

Syfte

Eleverna ska också ges möjlighet att utveckla kunskaper om vad som påverkar den fysiska förmågan och hur man kan påverka sin hälsa genom hela livet. Eleverna ska även ges förutsättningar för att utveckla goda levnadsvanor samt ges kunskaper om hur fysisk aktivitet förhåller sig till psykiskt och fysiskt välbefinnande.

Eleverna ska genom undervisningen också utveckla kunskaper om begrepp som beskriver fysiska aktiviteter och ges förutsättningar att ta ställning i frågor som rör idrott, hälsa och livsstil.

Centralt innehåll

Årskurs 4 – 6

Hälsa och livsstil

- Ord och begrepp för och samtal om upplevelser av olika fysiska aktiviteter och träningsformer, levnadsvanor, kroppsuppfattning och självbild.

Årskurs 7 – 9

Hälsa och livsstil

- Olika definitioner av hälsa, samband mellan rörelse, kost och hälsa och sambandet mellan beroendeframkallande medel och ohälsa.
- Kroppsideal inom idrotten och i samhället i övrigt. Dopning och vilka lagar och regler som reglerar detta.

3.9 Biologi

Naturvetenskapen har sitt ursprung i människans nyfikenhet och behov av att veta mer om sig själv och sin omvärld. Kunskaper i biologi har stor betydelse för samhällsutvecklingen inom så skilda områden som hälsa, naturbruk och miljö. Med kunskaper om naturen och människan får människor redskap för att påverka sitt eget välbefinnande, men också för att kunna bidra till en hållbar utveckling.

Syfte

Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att använda och utveckla kunskaper och redskap för att formulera egna och granska andras argument i sammanhang där kunskaper i biologi har betydelse. Därigenom ska eleverna ges förutsättningar att hantera praktiska, etiska, och estetiska valsituationer som rör hälsa, naturbruk och ekologisk hållbarhet.

Genom undervisningen i ämnet biologi ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- använda kunskaper i biologi för att granska information, kommunicera och ta ställning i frågor som rör hälsa, naturbruk och ekologisk hållbarhet.

Centralt innehåll

Årskurs 4 – 6

Kropp och hälsa

- Hur den psykiska och fysiska hälsan påverkas av sömn, kost, motion, sociala relationer och beroendeframkallande medel. Några vanliga sjukdomar och hur de kan förebyggas och behandlas.

Årskurs 7 – 9

Kropp och hälsa

- Hur den fysiska och psykiska hälsan påverkas av sömn, kost, motion, sociala relationer och beroendeframkallande medel. Vanligt förekommande sjukdomar och hur de kan förebyggas och behandlas. Virus, bakterier, infektioner och smittspridning. Antibiotika och resistenta bakterier.

3.11 Kemi

Syfte

Undervisningen ska ge eleverna möjligheter att använda och utveckla kunskaper och redskap för att formulera egna och granska andras argument och sammanhang där kunskaper i kemi har betydelse. Därigenom ska eleverna ges förutsättningar att hantera praktiska, etiska och estetiska valsituationer som rör energi, miljö, hälsa och samhälle.

Genom undervisning i ämnet kemi ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- använda kunskaper i kemi för att granska information, kommunicera och ta ställning i frågor som rör energi, miljö, hälsa och samhälle.

3.12 Geografi

Centralt innehåll

Undervisningen i de samhällsorienterade ämnena ska behandla följande centrala innehåll.

- Livsfrågor med betydelse för eleven, till exempel gott och ont, rätt och orätt, kamratskap, könsroller, jämställdhet och relationer.

Årskurs 7 – 9

Livsmiljöer

- Var olika varor och tjänster produceras och konsumeras samt hur varor transporteras. Hur människors försörjning och handelsmönster har förändrats över tid.

Geografins metoder, begrepp och arbetssätt

- Metoder för att samla in, bearbeta, värdera och presentera geografiska data, till exempel om klimat, hälsa och handel, med hjälp av kartor, geografiska informationssystem (GIS) och geografiska verktyg som finns tillgängliga på Internet, till exempel satellitbilder.

Miljö, människor och hållbarhetsfrågor

- Intressekonflikter om naturresurser, till exempel om tillgång till vatten och mark.
- Förekomst av och orsaker till fattigdom och ohälsa i olika delar av världen.

3.13 Historia

Människans förståelse av det förflutna är inflätad i hennes föreställning om samtiden och perspektiv på framtiden. På så sätt påverkar det förflutna både våra liv idag och våra val inför framtiden. Kvinnor och män har i alla tider skapat historiska berättelser för att tolka verkligheten och påverka sin omgivning. Ett historiskt perspektiv ger oss redskap att förstå och förändra vår egen tid.

Syfte

Den (undervisningen) ska också bidra till att eleverna utvecklar historiska kunskaper om likheter och skillnader i människors levnadsvillkor och värderingar. Därigenom ska eleverna få förståelse för olika kulturella sammanhang och levnadssätt.

3.14 Religion

Syfte

Undervisningen ska stimulera eleverna att reflektera över olika livsfrågor, sin identitet och sitt etiska förhållningssätt. På så sätt ska undervisningen skapa förutsättningar för eleverna att utveckla en personlig livshållning och förståelse för sitt eget och andra människors sätt att tänka och leva.

Genom undervisningen i ämnet religionskunskap ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- Reflekterar över livsfrågor och sin egen och andras identitet.

Centralt innehåll

Årskurs 4 – 6

Identitet och livsfrågor

- Hur olika livsfrågor, till exempel vad som är viktigt i livet och vad det innebär att vara en bra kamrat, skildras i populärkulturen.
- Vad religioner och andra livsåskådningar kan betyda för människors identitet, livsstil och grupptillhörighet.

Etik

- Några etiska begrepp, till exempel rätt och orätt, jämlikhet och solidaritet.
- Vardagliga moraliska frågor som rör flickors och pojkars identiteter och roller, jämställdhet, sexualitet, sexuell läggning samt utanförskap och kränkning.
- Frågor om vad ett bra liv kan vara och vad det kan innebära att göra gott.

Centralt innehåll

Årskurs 7 – 9

Identitet och livsfrågor

- Hur olika livsfrågor till exempel meningen med livet, relationer, kärlek och sexualitet skildras i populärkulturen.

Etik

- Vardagliga moraliska dilemman. Analys och argumentation utifrån etiska modeller, till exempel konsekvens- och pliktetik.
- Föreställningar om det goda livet och den goda människan kopplat till olika etiska resonemang till exempel dygdetik.
- Etiska frågor samt människosyn i några religioner och andra livsåskådningar.
- Etiska begrepp som kan kopplas till frågor om hållbar utveckling, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar, till exempel frihet och ansvar.

3.17 Svenska

Syfte

Undervisningen ska stimulera elevernas intresse för att läsa och skriva. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur man formulerar egna åsikter och tankar i olika slags texter och genom skilda medier. Undervisningen ska även syfta till att eleverna utvecklar förmåga att skapa och bearbeta texter, enskilt och tillsammans med andra. Eleverna ska även stimuleras till att uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer. Vidare ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker och kritiskt värderar information från olika källor.

Genom undervisning i ämnet svenska ska elevernas sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- Formulera sig och kommunicera i tal och skrift
- Läsa och analysera skönlitteratur och andra texter för olika syften.
- Söka information från olika källor och värdera dessa

Centralt innehåll

Årskurs 4 – 6

Läsa och skriva

- Lässtrategier för att förstå och tolka texter från olika medier samt för att urskilja texters budskap, både uttalade och sådant som står mellan raderna.

Tala, lyssna och samtala

- Att argumentera i olika samtalsituationer och beslutsprocesser.
- Muntliga presentationer och muntligt berättande för olika mottagare, om ämnen hämtade från vardag och skola.

Berättande texter och sakprosatexter

- Berättande texter och poetiska texter för barn och unga från olika tider, från Sverige, Norden och övriga världen. Texter i form av skönlitteratur, lyrik, dramatik, sagor och myter som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor.

Informationssökning och källkritik

- Informationssökning i några olika medier och källor, till exempel i uppslagsböcker, genom intervjuer och via sökmotorer på Internet.
- Hur man jämför källor och prövar deras tillförlitlighet med ett källkritiskt förhållningssätt.

Årskurs 7 – 9

Läsa och skriva

- Lässtrategier för att förstå, tolka och analysera texter från olika medier. Att urskilja texters budskap, tema och motiv samt deras syften, användare och sammanhang.

Tala, lyssna och samtala

- Att leda ett samtal, formulera och bemöta argument samt sammanfatta huvuddragen i vad som sagts.
- Muntliga presentationer och muntligt berättande för olika mottagare, om ämnen hämtade från skola och samhällsliv.

Berättande texter och sakprosatexter

- Skönlitteratur för ungdomar och vuxna från olika tider, från Sverige, Norden och övriga världen. Skönlitteraturer som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor. Lyrik, dramatik, sagor och myter.

Informationssökning och källkritik

- Informationssökning på bibliotek och på Internet, i böcker och massmedier samt genom intervjuer.
- Hur man citerar och gör källhänvisningar.
- Hur man sovrar i en stor informationsmängd och prövar källors tillförlitlighet med ett källkritiskt förhållningssätt.

ANDT i Läroplan för gymnasieskolan 2011 samt ämnesplaner

1. Skolans värdegrund och uppgifter

Skolans uppdrag

Vidare ska skolan utveckla elevernas kommunikativa och sociala kompetens samt uppmärksamma hälso-, livsstils och konsumentfrågor. Skolan ska även sträva efter att ge eleverna förutsättningar att regelbundet bedriva fysiska aktiviteter.

Det etiska perspektivet är av betydelse för många av de frågor som tas upp i utbildningen. Därför ska undervisningen i olika ämnen behandla detta perspektiv och ge en grund för och främja elevernas förmåga till personliga ställningstaganden.

2. Övergripande mål och riktlinjer

2.1 Kunskaper

Det är skolans ansvar att varje elev

- har kunskaper om förutsättningar för en god hälsa,
- har förmåga att kritiskt granska och bedöma det han eller hon ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor.

2.6 Rektors ansvar

- eleverna får kunskaper om sex och samlevnad, konsument- och trafikfrågor samt riskerna med tobak, alkohol, narkotika och andra droger.

3. Examensmål för alla nationella program

3.1 Barn – och fritidsprogrammet

Examensmål

Kunskaper om människors hälsa och levnadsvanor och om olika former av hälsofrämjande arbete är också centralt inom programmet.

Flera av de verksamheter som programmet utbildar för innebär arbete med människors hälsa. Därför ska utbildningen leda till att eleverna utvecklar ett hälsofrämjande förhållningssätt.

Inriktningar

Barn- och fritidsprogrammet har tre inriktningar.

Inriktningen fritid och hälsa ska ge kunskaper om människors fritid och om olika fritids- och friskvårdsverksamheter samt om människors hälsa och hälsofrämjande arbete. Den ska förbereda eleverna för arbete inom fritids- och friskvårdssektorerna.

3.12 Vård och omsorgsprogrammet

Examensmål

Utbildningen ska därför leda till att eleverna utvecklar en helhetssyn på människan och förståelse av livsstilens betydelse för hälsan.

Ämnesplaner

4.3 Idrott och hälsa

Det ger tillfälle att uppleva och förstå betydelsen av rörelseaktiviteter och deras samband med välbefinnande och hälsa. Färdigheter i och kunskaper om rörelseaktiviteter och hur olika livsstilsfaktorer påverkar människors hälsa är grundläggande för att människor ska kunna ta ansvar för sin hälsa.

Syfte

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om hur den egna kroppen fungerar i arbete, om livsstilens betydelse och om konsekvenserna av fysisk aktivitet och inaktivitet.

Centralt innehåll

- Den fysiska aktivitetens och livsstilens betydelse för kroppslig förmåga och hälsa.
- Kosthållning, droger och dopningspreparats betydelse för hälsa och prestation.

4.5 Naturkunskap

Syfte

Undervisningen i ämnet naturkunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

1. Förmåga att använda kunskaper om naturvetenskap för att diskutera, göra ställningstaganden och formulera olika handlingsalternativ.
2. Kunskaper om naturvetenskapens roll i aktuella samhällsfrågor och i förhållande till hållbarutveckling.
3. Kunskaper om olika livsstilars konsekvenser såväl för den egna hälsan som för folkhälsan och miljön.

Centralt innehåll

- Samband mellan individens hälsa, dagliga vanor och livsstilar i samhället, till exempel i fråga om träning, kost, droger, konsumtion och påverkan på miljön. Hur naturvetenskap kan användas som utgångspunkt vid kritisk granskning av budskap och normer i medierna.

Sammanfattningsvis – kurs- och ämnesplaner över tid

I nuvarande kursplan för *grundskolan* i Idrott och hälsa har ANDT-frågorna lyfts fram och tydliggjorts jämfört med tidigare kursplan. I tidigare kursplan omnämns inte något av sökorden alkohol, narkotika, tobak, dopning, beroendeframkallande medel eller drog/-er.

I kursplanen i Biologi hanteras ANDT-frågorna i likhet med tidigare skrivningar. Man har kvar begreppet ”beroendeframkallande medel” som ett samlingsnamn för alkohol, narkotika, dopning och tobak.

I gymnasiet ämnesplan för Idrott och hälsa hanteras ANDT-frågorna i likhet med tidigare ämnesplan (då kallad kursplan) för Idrott och hälsa.

I ämnesplanen för Naturkunskap har ANDT-frågorna lyfts fram och tydliggjorts jämfört med tidigare.

ANDT i Lpfö 98 (reviderad 2010)

1. Förskolans värdegrund och uppdrag

Grundläggande värden

Värdegrunden uttrycker det etiska förhållningssättet som ska prägla verksamheten. Omsorg om och hänsyn till andra människor, liksom rättvisa och jämställdhet samt egna och andras rättigheter ska lyftas fram och synliggöras i verksamheten. Barn tillägnar sig etiska värden och normer främst genom konkreta upplevelser. Vuxnas förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle och därför är vuxna viktiga som förebilder.

Förståelse och medmänsklighet

Barns behov av att på olika sätt få reflektera över och dela sina tankar om livsfrågor med andra ska stödjas.

Mål

Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar

- sin förmåga att upptäcka reflektera över och ta ställning till olika etiska dilemman och livsfrågor i vardagen.

Arbetslaget ska

- lyfta fram och problematisera etiska dilemman och livsfrågor.

2.2 Utveckling och lärande

Mål

Förskolan ska sträva efter att varje barn

- utvecklar sin motorik, koordinationsförmåga och kroppsuppfattning samt förståelsen för vikten av att värna om sin hälsa och sitt välbefinnande.

Övriga styrdokument och lagar som berör skolans ANDT-uppdrag

Utöver skolans styrdokument, finns det ett antal lagar, internationella överenskommelser, konventioner och politiska beslut och mål med betydelse för skolans verksamhet och ANDT-uppdrag. Även i genomgången av dessa dokument har ett vidare sökperspektiv, än enbart substansernas skadeverkningar, använts.

Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter - Barnkonventionen är en internationell överenskommelse som definierar barns rättigheter. De stater som har anslutit sig till Barnkonventionen har åtagit sig att använda alla resurser de har för att uppfylla den. Barnkonventionen innehåller totalt 54 artiklar varav ett par har relevans för skolans ANDT-uppdrag.

Utdrag ur Barnkonventionen

Artikel 3

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.

Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, och skall för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder.

Konventionsstaterna skall säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa personalens antal, och lämplighet samt behörig tillsyn.

Artikel 6

Konventionsstaterna erkänner att varje barn har en inneboende rätt till livet. Konventionsstaterna skall till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.

Artikel 17

Konventionsstaterna erkänner den viktiga uppgift som massmedier utför och skall säkerställa att barnet har tillgång till information och material från olika nationella och internationella källor, särskilt sådant som syftar till att främja dess sociala, andliga, moraliska välfärd och fysiska och psykiska hälsa.

Artikel 24

Konventionsstaterna erkänner barnets rätt att åtnjuta bästa uppnåeliga hälsa och rätt till sjukvård och rehabilitering.

Konventionsstaterna skall vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa.

Artikel 29

Konventionsstaterna är överens om att barnets utbildning skall syfta till att:

a) utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysiska och psykiska förmåga.

Artikel 33

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder, innefattande lagstiftningsåtgärder, administrativa och sociala åtgärder i upplysningssyfte, för att skydda barn från olaglig användning av narkotika och psykotropa ämnen såsom dessa definieras i tillämpliga internationella fördrag och för att förhindra att barn utnyttjas i den olagliga framställningen av och handeln med sådana ämnen.

Artikel 36

Konventionsstaterna skall skydda barnet mot alla andra former av utnyttjande som kan skada barnet i något avseende.

Regeringens ANDT-strategi

Regeringen beslutade den 22 december 2010 om propositionen En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopning- och tobakspolitiken (prop. 2010/11:47). Riksdagen antog den samlade strategin den 30 mars 2011 och beslutade samtidigt om det övergripande målet för ANDT-politiken; ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk. Strategin anger mål, inriktning och prioriteringar för samhällets insatser under åren 2011- 2015. Skolan nämns i strategin som en viktig arena för det ANDT-förebyggande arbetet. Så här skriver regeringen om skolan i den sammanfattande uppställningen av övergripande-, långsiktiga- samt prioriterade mål:

En hälsofrämjande skola

Under strategiperioden bör grund- och gymnasieskolor få möjlighet att ta del av utbildningsinsatser för att stödja generell skolutveckling och utveckla undervisningen om alkohol, narkotika, dopning och tobak. Utbildningsinsatserna bör ta sin utgångspunkt i förebyggande åtgärder som bygger på forskning och beprövad erfarenhet

Folkhälsomålen (Prop. 2002/03:35)

Sverige har en av riksdagen antagen folkhälsopolitik med elva målområden. Det övergripande målet för folkhälsan är att: skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Det elfte målområdet berör ANDT området. Även skolans roll och möjligheter tas upp i folkhälsomål 11.

Utdrag ur folkhälsomål 11, Minskat bruk av tobak och alkohol, ett samhälle fritt från narkotika och dopning samt minskade skadeverkningar av överdrivet spelande:

Regeringens förslag: Bruket av beroendeframkallande medel påverkar hälsan. Även spelberoende kan leda till ohälsa. Ett ökat fokus på dessa faktorerers samlade effekter och inbördes kopplingar krävs. Åtgärderna mot skador på grund av tobak, alkohol och spel samt för ett samhälle fritt från narkotika och dopning är nödvändiga för att det skall gå att nå det övergripande folkhälsomålet. Minskat bruk av tobak och alkohol, ett samhälle fritt från narkotika och dopning samt minskade

skadeverkningar av överdrivet spelande skall därför utgöra ett särskilt målområde. Prop. 2002/03:35

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter

Att begränsa alkoholens negativa effekter, minska tobaksbruket samt verka för ett narkotikafritt samhälle har länge varit viktiga folkhälsofrågor och naturliga delar av välfärdspolitiken. Liksom folkhälsokommittén anser regeringen att det finns behov av en bättre samordning och ökat fokus på samband mellan bruk och missbruk av de olika beroendeframkallande medlen. Det finns dock även behov av en uppföljning, vid sidan av pågående uppföljningar, av de samlade effekterna av bruk och missbruk av tobak, alkohol, narkotika och dopningsmedel. Även spelberoendets roll bör behandlas i detta sammanhang. Inte sällan är det samma personer som utgör riskgrupper för missbruk av olika beroendeframkallande medel. Det förebyggande och hälsofrämjande arbetet på det här området måste därför bli effektivt och behandlas i ett sammanhang. Detta utesluter inte fördjupningar och att kunskaper och resurser profileras utifrån olika lokala behov eller typ av missbruk men helhetssynen och samordningen bör tydliggöras och uppmärksammas ytterligare i linje med den inriktning för folkhälsoarbetet som redovisas i denna proposition.

Beslutade mål inom målområdet

Barn och ungdomspolitikens effektivitet när det gäller att tillgodose barn och ungdomars möjligheter att växa upp under goda och trygga förhållanden minskar risken för att dessa grupper kan komma att missbruka alkohol, narkotika eller tobak. Målen för barn- och ungdomspolitikerna om att barn och ungdomar skall växa upp under trygga och goda förhållanden, att ungdomar skall ha goda förutsättningar att leva ett självständigt liv, ha verklig möjlighet till inflytande och delaktighet och att deras engagemang, inflytande och kritiskt tänkande skall tas tillvara som en resurs är naturligtvis viktiga mål i de här sammanhangen.

Även skolan har en viktig uppgift att ge eleverna kunskaper om riskerna med tobak, alkohol, narkotika och andra droger. Viktiga uppgifter för skolan på det här området är dessutom att tillhandahålla en bra psykosocial skolmiljö, stimulera bra fritidsverksamhet och ökad fysiska aktivitet. Målet för utbildningspolitiken i Sverige skall vara en ledande kunskapsnation som präglas av utbildning av hög kvalitet och livslångt lärande för tillväxt och rättvisa har därför också betydelse för det här målområdet.

Tobakslagen (SFS 1993:581)

Tobakslagen är en skyddslagstiftning. Rökning är en av de största ohälsoriskerna vi känner till. Ju tidigare i livet man börjar använda tobak, desto större är risken både att bli starkt beroende och att drabbas av sjukdom senare i livet. Tobakslagen är alltså avsedd att skydda barn och unga från att påbörja ett bruk av tobak. Skolan är en miljö som både kan vara en riskfaktor och skyddsfaktor när det gäller tobaksbruk. Därför riktar sig delar av tobakslagen direkt till skolan.

Utdrag ur tobakslagen

2 § Rökning är förbjuden

1. i lokaler som är avsedda för barnomsorg, skolverksamhet eller annan verksamhet för barn eller ungdom samt på skolgårdar och på motsvarande områden utomhus vid förskolor och fritidshem.

7 § Den som i egenskap av ägare eller på annan grund disponerar över lokal, ett annat utrymme eller ett område utomhus som omfattas av någon av bestämmelserna i 2 och 4 §§ svarar för att bestämmelserna följs.

(nedanstående text är hämtad från Statens Folkhälsoinstitut – Handbok Tobakslagen)

Inomhuslokaler

Enligt 2 § får rökning inte förekomma i lokaler som är avsedda för verksamhet för barn och ungdom. Med barnomsorg respektive skolverksamhet avses verksamhet i daghem, förskola, fritidshem och motsvarande. Med skolverksamhet avses grund- och gymnasieskola. Med annan verksamhet avses t.ex. verksamhet vid ungdoms- och fritidsgårdar, lägerskola och motsvarande.

Förbudet gäller själva lokalerna för verksamheterna i fråga. Andra omständigheter, t.ex. att vissa elever kan ha fyllt 18 år saknar betydelse. Således gäller bestämmelserna även då vuxenundervisning bedrivs i lokalerna.

Förbudet gäller också då skolverksamhet inte bedrivs, t.ex. vid studiedagar för enbart personal, vid föräldramöten kvällstid och liknande.

Lagreglerna omfattar alla delar av lokalerna som barn och ungdomar mer regelbundet vistas i eller har anledning att besöka, det vill säga förutom klassrum även expedition, lärarrum, korridorer och toaletter o.s.v. Reglerna gäller även för de delar av lokalerna som enbart är till för personalen. När det gäller de sistnämnda lokalerna finns dock en möjlighet för arbetsgivaren att inrätta separata rökrum för personalen (6 § 1 stycket). Någon skyldighet att inrätta rökrum finns inte. Om arbetsgivaren inrättar ett rökrum eller liknande för personalen måste det placeras så att eleverna inte ens tillfälligtvis förväntas besöka utrymmet. Några rökrum för barn och ungdom är inte tillåtna.

Bestämmelserna gäller inte lokaler för högskoleverksamhet eller annan vuxenundervisning som inte är samlokaliserad med grund- eller gymnasieskola. Lagen omfattar inte privata hemmiljöer (5 §) och följaktligen omfattas inte heller dagbarnvårdarens hemmiljöer av förbudet.

Utomhusmiljöer

Rökförbudet gäller också skolgårdar. Dessutom gäller rökförbudet på sådana utomhusplatser inom barnomsorgen som kan jämföras med skolgårdar, dvs. ett särskilt iordningställt och vanligen inhägnat område vid en förskola eller ett fritidshem. Däremot omfattas inte utomhusplatser vid ett familjedaghem, och inte heller allmänna lekplatser även om de också utnyttjas av barnomsorgen.

Lagen ger inte möjlighet till undantag från rökförbudet i utomhusmiljöer som är avsedda för barn- och ungdomsverksamhet. Det innebär att det inte i något fall är möjligt att inrätta rökrutor. Det är således inte möjligt att upprätta rökrutor på någon annans mark och hänvisa skoleleverna dit eftersom även detta område då kommer att jämföras med en skolgård.

Det finns heller inte möjlighet att anvisa någon plats för vuxna att röka inom de utomhusområden som omfattas av lagen. Rökförbudet på skolgårdar gäller således även i de fall där skolor för barn och ungdomar är samlokaliserade med vuxenundervisning, såväl på dagtid då eleverna delar skolgård som på kvällstid då de vuxenstudenter ensamma förfogar över

skolgården. Vuxna får heller inte röka på skolgården i anslutning till t.ex. föräldramöte på kvällstid.

Lokalägares ansvar

I första hand är det den som är lokalansvarig som tydligt ska markera var rökning är respektive inte är tillåten. Det ska ske genom skyltning. Sen ansvarige, eller en företrädare för denne, måste också övervaka att reglerna inte överträds och ska vid behov ingripa med information och tillsägelser.

Om någon trots tillsägelser röker där rökning inte är tillåten, ska denna avvisas. Det ligger i sakens natur att våld från den som ansvarar för lokalen inte bör användas för att avlägsna den som olovligen röker. En vägran att avlägsna sig i ett sådant fall kan vara straffbar som olaga intrång enligt 4 kapitlet 6 § brottsbalken.

Tobakskonventionen (Ramkonventionen om tobakskontroll)

Världshälsoorganisationen (WHO) antog 2003 världens första folkhälsokonvention, *Världshälsoorganisationens ramkonvention om tobakskontroll*. Konventionen är ett evidensbaserat internationellt juridiskt avtal som syftar till att minska den tobaksrelaterade sjukligheten och dödligheten men också tobakens samhälls- och miljöpåverkan. Sverige anslöt sig till konventionen den 7 juli 2005. För ett enskilt land innebär en anslutning till konventionen även en politisk viljeyttring för ett förstärkt och kontinuerligt tobaksförebyggande arbete. Totalt innehåller tobakskonventionen 38 artiklar. Vi hittar även här artiklar som berör skolan.

Utdrag ur Tobakskonventionen

Artikel 4: Vägledande principer för arbetet med att genomföra konventionen.

Parterna ska

- informera varje person om hälsokonsekvenserna av tobaksbruk
- förhindra att människor börjar använda tobak och att de exponeras för tobaksrök.

Artikel 12: Utbildning, information, allmän upplysning

Parterna ska

- använda alla kommunikationsmedel för att stärka allmänhetens medvetenhet om frågor som gäller tobakskontroll och förebyggande arbete samt för att sprida kunskap om tobaksindustrins agerande
- skapa tillgängliga utbildningsprogram om tobakens hälsorisker för allmänheten
- skapa utbildningsprogram för hälso- och sjukvården, socialtjänsten, skolan, administratörer, politiker, medier och andra berörda.

Övriga lagar

Alkohollagen, Narkotikastrafflagen och Lag om förbud mot vissa dopningsmedel

Alkohollagen, Narkotikastrafflagen och Lagen om förbud mot vissa dopningsmedel nämner inte skolan direkt i lagtexten utan reglerna gäller hela samhället och skolan i allra högsta grad.

Alkohollagen (SFS 2010:1622)

Enligt alkohollagen får alkohol inte säljas eller lämnas ut till den som inte har fyllt 20 år. Beträffande folköl gäller motsvarande den som inte har fyllt 18 år. Servering av alkohol får inte ske till den som är under 18 år. Det är brottsligt att köpa ut alkohol till den som inte uppfyller lagens åldersgränser. Många skolor har egna regler som bygger på lagstiftningen och som slår fast att elever inte får förvara, sälja, förtära alkohol eller uppträda alkoholpåverkade inom skolans område eller i all verksamhet som sker i skolans regi.

Narkotikastrafflagen (SFS 1968:64)

Enligt narkotikastrafflagen är all befattning med narkotika för annat än medicinskt och vetenskapligt bruk förbjuden. Det gäller såväl innehav som konsumtion av narkotika och är enligt lagen ringa narkotikabrott. Påföljden är böter eller fängelse i högst 6 månader. Lagen gör det möjligt för polisen att vid misstanke genomföra så kallad kroppsbesiktning, det vill säga ta urin- eller blodprov. Lagen är ett viktigt stöd för att upprätthålla skolans norm om en narkotikafri skola.

Lag om förbud mot vissa dopningsmedel (SFS 1968:64)

Enligt lagen om förbud mot vissa dopningsmedel är all hantering av dopningsmedel för annat än medicinsk och vetenskapligt bruk förbjuden. Det gäller såväl innehav som konsumtion. Påföljden är böter eller fängelse i högst 2 år.

Arbetsmiljölagen (SFS 1977:1160)

Skolan är i arbetsmiljölagens mening en arbetsplats jämförbar med andra arbetsplatser. Arbetsmiljölagen och arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter gäller för lärare och övrig personal. I arbetsmiljölagen likställs den som genomgår utbildning med arbetstagare. Lagens ändamål är enligt 1 kap. 1 § att förebygga psykisk och fysisk ohälsa och olycksfall i arbetet samt att även i övrigt uppnå en god arbetsmiljö. Rektor är arbetsledare på skolan och därmed arbetsgivarens ställföreträdare och den som på skolan har huvudansvaret för arbetsmiljön. Men även lärare och annan personal är att betrakta som arbetsledare i förhållande till eleverna i vissa situationer och har därmed ett ansvar enligt arbetsmiljölagen.